VÄSTERBOTTENS MUSEUM

ARKEOLOGISK RAPPORT

Rapport

Arkeologisk utredning på fastigheterna Tväråmark 2:12 & 4:4 med anledning av bergtäkt, Sävar sn, Umeå kn. Västerbottens län

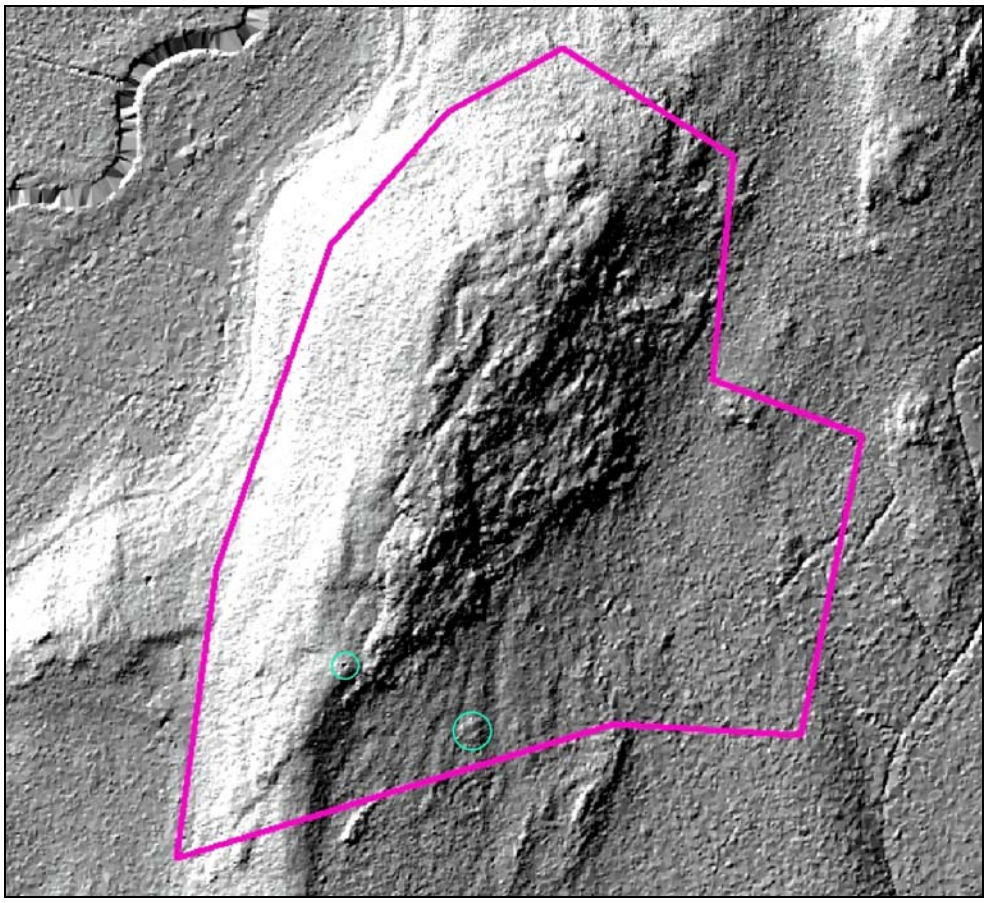

Västerbottens museum/ Uppdragsverksamheten
Berit Andersson Dnr 410/16

Innehåll

Administrativa och tekniska uppgifter 1

Sammanfattning 1

Inledning 1

Utredningsområdet 2

Syfte 3

Målsättning och målgrupp 3

Metod 4

Resultat 4

Tolkning och utvärdering 4

Referenser 5

Bilaga 1. Redovisning av utförd undersökning enligt 11-13 §§ KML

Omslagsbild: Terrängmodell av utredningsområdet samt turkosa ringar vid de registrerade lämningarna.

Administrativa och tekniska uppgifter

Vbm dnr	410/16
Lst dnr	431-2831-2016
Lst beslutsdatum	2016-05-16
Län	Västerbotten
Landskap	Västerbotten
Kommun	Umeå
Socken	Sävar
Ort	Tvåråmark
Fastighet	Tvåråmark 2:12, 4:4
Tillf ID	1-2
Undersökningstyp	Arkeologisk utredning
Datering	Förhistorisk tid / historisk tid
Kartblad	70H 9g NÖ (Sweref 99)
Koordinatsystem	Sweref99TM
Höjd	35 – 40 meter över havet
Fältarbetsperiod	2016-06-03
Fältarbetsledning	Berit Andersson VBM
Övrig personal	Erik Sandén VBM
Planering arkivsök	0,5 dv
Dagverken fält	2
Dagsverken rapport	1
Dokumentationsmaterial	Rapporter samt övrigt analogt och digitalt arkivmaterial kommer att förvaras vid Västerbottens museum.

Sammanfattning

Med anledning av att BDX Företagen AB planerar att etablera en bergtäkt inom fastigheterna Tvåråmark 2:12 och 4:4, har Västerbottens museum genomfört en arkeologisk utredning av området på uppdrag av Länsstyrelsen Västerbotten i enlighet med KML (1988:950) 2 kap. 11 §, dnr 431-2831-2016.

I anslutning till verksamhetsområdet finns registrerade fornlämningar i form av tre förhistoriska gravar. Ett gravröse, Sävar 17:1, finns ca 100 m väster om verksamhetsområdet och ytterligare två gravar, RAÄ 18:1-2 finns ca 200 m norr om verksamhetsområdet. Det topografiska läget och närheten till kända fornlämningar och senare tids kunskapsökning om fornlämningar i kustområden motiverar att en utredning klargör om den planerade bergtäkten berör okända fornlämningar. Området är lokaliserat ca 2 km väster om väg E4 Umeå-Sävar. Hela området består av ett skogsområde med några uppstickande bergsformationer, varav den högsta kallas Ängesberget.

Vid utredningen påträffades 1 boplatsgrop i klapper samt 1 kolbotten. Enligt Riksantikvarieämbetes Lämningstypslista är rekommendationen för Boplatsgropar i klapper status *Fornlämning*. Enligt Riksantikvarieämbetes Lämningstypslista är rekommendationen för Kolbottnar *Övrig kulturhistorisk lämning*.

Inledning

Med anledning av att BDX Företagen AB planerar att etablera en bergtäkt inom fastigheterna Tvåråmark 2:12 och 4:4, har Västerbottens museum genomfört en arkeologisk utredning av

området på uppdrag av Länsstyrelsen Västerbotten i enlighet med KML (1988:950) 2 kap. 11 §, dnr 431-2831-2016.

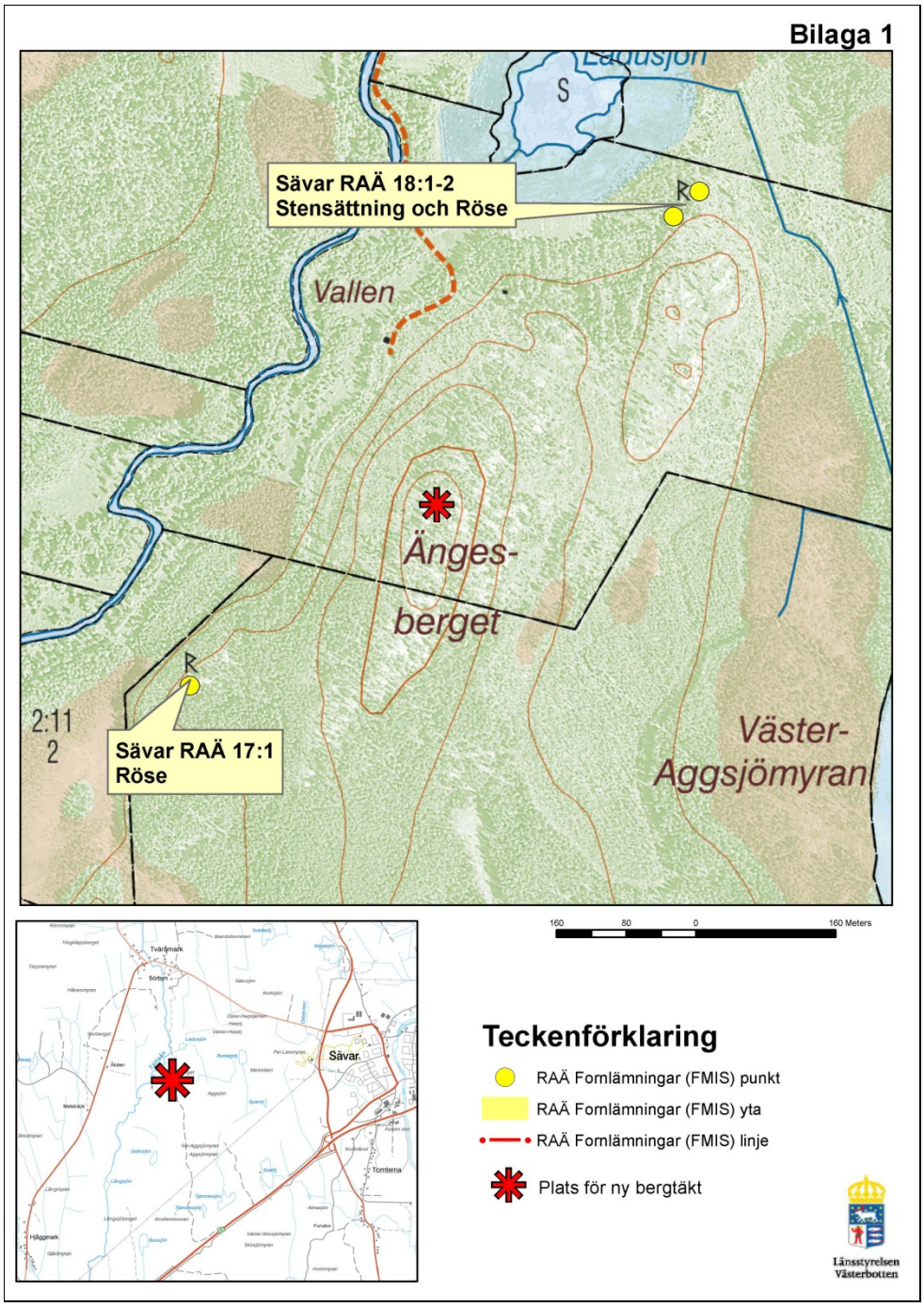

Fig. 1. Översiktskarta över Ängesberget med den planerade täkten markerad.

Utredningsområdet

I anslutning till verksamhetsområdet finns registrerade fornlämningar i form av tre förhistoriska gravar. Ett gravröse, Sävar 17:1, finns ca 100 m väster om verksamhetsområdet och ytterligare två gravar, RAÄ 18:1-2 finns ca 200 m norr om verksamhetsområdet. Fornlämningarna registrerades 1982. Inga arkeologiska undersökningar ha utförs inom området. Det topografiska läget och närheten till kända fornlämningar och senare tids

kunskapsökning om fornlämningar i kustområden motiverar att en utredning klargör om den planerade bergtäkten berör okända fornlämningar.

Området är lokaliserat ca 2 km väster om väg E4 Umeå-Sävar. Hela området består av ett skogsområde med några uppstickande bergsformationer, varav den högsta kallas Ängesberget, och däremellan liggande morän och myrområden. I verksamhetsområdet finns orörd hällmark och väster om verksamhetsområdet rinner Täfteån. Markhöjden i området varierar från 35 till 55 möh. Utredningsområdet är 420 x 360 m (N-S) stort.

Fig. 2. Översiktskarta över området som berörs av bergtäkten. Turkos punkt markerar boplatsgropen och kolbotten.

Syfte

Syftet med utredningen är att fastställa om fornlämningar berörs av exploateringen, samt att så långt som möjligt beskriva och bedöma dessa.

Målsättning och målgrupp

Målgrupper för utredningen är Länsstyrelsen, Umeå kommun och företaget (BDX). Resultaten kommer att utgöra beslutsunderlag för länsstyrelsen.

Metod

Förarbete består av studier av befintligt kartmaterial vad gäller jordart, ekonomiska kartor, äldre lantmäteriakter samt höjddata i form av LiDAR. Fältarbetet genomförs genom terrrängrekognosering inom berörd yta. Påträffade lämningar registreras i Riksantikvarieämbetets FältGis för införande i FMIS.

Resultat

Vid utredningen påträffades 1 boplatsgrop i klapper samt 1 kolbotten. Enligt Riksantikvarieämbetes Lämningstypslista är rekommendationen för Boplatsgropar i klapper status *Fornlämning*. Enligt Riksantikvarieämbetes Lämningstypslista är rekommendationen för Kolbottnar *Övrig kulturhistorisk lämning*.

Ur Riksantikvarieämbetes lämningstypslista:

Boplatsgrop
Definition: Nedgrävning i marken. Det uppgrävda materialet återfinns vanligen som en vall kring gropen.
Kommentar: Boplatsgropar skiljs från kokgropar genom att de saknar skärvstenspackning i eller under bottenplanet. Boplatsgroparnas funktion är inte entydigt känd. De kan ha nyttjats för förvaring, matberedning eller dylikt.
Rekommendation: Fornlämning.

Kolningsanläggning
Definition: Lämning efter framställning av träkol.
Kommentar: Avser lämning efter framställning av träkol i grävd grop (kolningsgrop), i kolmilor (resmila och liggmila) och i ugnar för industriell kolning av trä. Kolningsgropar kan vara fångstgropsliknade, vid provstick påträffas dock kol- eller sotlager. Kolbottnens form är rund om den utgör en lämning efter resmila och rektangulär eller kvadratisk om den utgör en lämning efter liggmila.
Rekommendation: Övrig kulturhistorisk lämning.
Kommentar till rekommendation: Kolning i resmila och i liggmila har förekommit in på 1900-talet i landet. Regionala skillnader kan förekomma.

Tolkning och utvärdering

Den boplatsgrop i klapper som påträffades bör betraktas som *Fornlämning*. Under senare år har några undersökningar av likande gropar genomförts.

Inför en utvidgning av en befintlig bergtäkt i Bergsbyn, Skellefteå undersökte Västerbottens museum 2013 en boplatsgrop i klapper (RAÄ nr Skellefte stad 626:1). Vid undersökningen påträffades ett provblock av sten. Fyndet av provblocket tyder på att gropen nyttjats under förhistorisk tid. Provblock är en sten av i huvudsak, kvarts eller kvartsit med den naturliga ytan kvar på delar av stenen, men där man slagit bort delar av stenen för att kontrollera kvaliteten på materialet. På provblocken syns slagmärke och slagbula. Vid 0,25 m djup var sanden orörd. Förekomsten av orörd sand på 0,25 m djup kan tolkas som att gropen använts för förvaring av föda eller annat värdefullt (Andersson & Granholm 2013).

Vid undersökningar inför planerad täkt vid Öberget, Luleå kommun genomförde Norrbottens museum en undersökning av ett flertal boplatsgropar i klapper. Då tidigare undersökningar av boplatsgropar inte tillfört någon ny kunskap rörande funktionen, beslöt man att testa nya analysmetoder. Jordprov insamlandes från 4 av groparna för makrofossilanalys samt lipidanalus (fettsyraanalys). Ett antal referensprov utanför groparna insamlades för att se ev. skillnader. Lipidanalysen resulterade i att det generellt finns ett större inslag av terrestriska animaliska fetter i proverna från boplatsgroparna jämfört med i referensproverna. Detta innebär att det är svaga indicier på att proverna har tillförts fetter av terrestriskt ursprung.

Betulin är den dominerande komponenten i harts från björknäver. Betulin har hittats i samtliga prover som är insamlade från boplatsgroparna men ej i referensproverna. Betulin är en stark indikation på att det i boplatsgroparna har funnits björknäver, björknäverharts eller virke från björk med vidhängande näver (Bennerhag & Palmbo 2014).

Om det beslutas att boplatsgropen skall undersökas före borttagning bör liknande analyser som de i Norrbotten genomföras.

Den kolbotten som påträffades betraktas som *Övrig kulturhistorisk lämning* och omfattas ej av Kulturmiljölagen.

Referenser

Andersson, B. & Granholm, Nina 2013. *Arkeologisk slutundersökning av boplatsgrop, RAÄ nr Skellefteå stad 626:1, Skellefteå sn & kn. Västerbottens län*. Västerbottens museum / Uppdragsverksamheten. Dnr 379/13.

Bennerhag, Carina & Palmbo, Frida. 2014. *Öberget. Förundersökning av fornlämning Nederluleå 1159, boplatsgropar i klapper, inför etablering av ny täkt, fastigheten Måttsund 12:9 och 16:4, Nederluleå socken, Luleå kommun, Västerbottens landskap, Norrbottens län.* Norrbottens museum.

Riksantikvarieämbetet. *Lista med lämningstyper och rekommenderad antikvarisk bedömning*. Version 4.0.

Redovisning av utförd undersökning enligt 11-13 §§ KML

Geografiska och administrativa uppgifter

Län **Västerbotten**	Kommun **Umeå**	Landskap **Västerbotten**
Socken **Sävar**	Fastighet/kvarter **Tvåråmark 2:1, 4:4**	Kartblad **70H 9g NO**
Beslutande länsstyrelse (datum för beslut) **Västerbotten (2016-05-16)**	Länsstyrelsens dnr **431-2831-2016**	Beslut enligt KML **Arkeologisk utredning enligt 2 kap. 11§ KML**

Undersökningens art och omfattning

Undersökarens dnr/projektnr **410/16**	Typ av undersökning/åtgärd **Arkeologisk utredning**		Fältarbetstid start/slut **2016-06-03 - 2016-06-03**
Undersökande/ansvarig organisation **Västerbottens museum**	Projektansvarig **Jans Heinerud**		Typ av exploatering **Bergtäkt**
Uppdragsgivare/exploatör	Antal arbetsdagar	Beräknad rapporttid	Total faktisk kostnad

Berörda RAÄ-nr, datering och lägesbestämning

Berörda RAÄ-nr/tillfällig arbetsidentitet (objektnr)
1-2
Datering

Mätmetod
GPS
Skala
1:10000
Kommentar kring inmätning
Medelfel vid inmätning
7 m

Redovisning

Sammanfattning av undersokningsresultaten
Vid utredningen påträffades 1 boplatsgrop i klapper samt en kolbotten efter en resmila. Boplatsgropar i klapper skall enligt Riksantikvarieämbetets lämningstypslista bedömas som Fornlämning, medan kolbottnar skall bedömas som Övrig kulturhistorisk lämning.

Förslag till fortsatta åtgärder
Boplatsgropen bör undersökas före borttagande.

Meddelande till FMIS

Objekttabell för lämningstyper

RAÄ-nr	Tillfälligt arbetsid. (obj.nr)	Osäker position	Ej synlig ovan mark	Lägsta nivå (möh)	Högsta nivå (möh)
	1	**Nej**	**Nej**		

Antal	Lämningstyp	Egenskapstyp	Egenskapsvärde(n)
1	**Boplatsgrop**	**Terräng**	**I klapper**
		Form	**Oval**

Antikvarisk bedömning	Skadestatus	Undersökningsstatus	Aktualiserad bedömning
Fornlämning	**Välbevarad**	**Ej undersökt**	**Lämningstypslista**

Beskrivning

Boplatsgrop 3 x 2 m (N-S) och 0,4 m dj omgiven av vall 2 - 2,5 m br och 0,1 - 0,2 m h av 0,1 - 0,4 m stora stenar

Antikvarisk kommentar/motivering till aktualiserad bedömning

Terräng

Krönparti av berg (N-S) med inslag av klapper. Skogsmark, hällmark.

Vegetation

Ljung, mossa och lingonris.

Objekttabell för lämningstyper

RAÄ-nr	Tillfälligt arbetsid. (obj.nr)	Osäker position	Ej synlig ovan mark	Lägsta nivå (möh)	Högsta nivå (möh)
	2	**Nej**	**Nej**		

Antal	Lämningstyp	Egenskapstyp	Egenskapsvärde(n)
1	**Kolningsanläggning**	**Typ**	**Kolbotten resmila**
		Form	**Rund**

Antikvarisk bedömning	Skadestatus	Undersökningsstatus	Aktualiserad bedömning
Övrig kulturhistorisk lämning	**Välbevarad**	**Ej undersökt**	**Lämningstypslista**

Beskrivning

Kolbotten 13 m i diam och 0,2 - 0,3 m h omgiven av ett grunt stybbdike 0,2 m dj och 1 - 2 m br. Vid provstick framkommer rikligt med kol.

Antikvarisk kommentar/motivering till aktualiserad bedömning

Terräng

Svagt Ö-sluttande sandmark med bergrygg (N-S) i V. Skogsmark, tallskog.

Vegetation

7 björkar, 1 gran, 4 tallar samt mossa och lingonris.

VÄSTERBOTTENS
MUSEUM

Box 3183, 903 04 Umeå
Telefon 090-16 39 00. Telefax 090-77 90 00.
info@vbm.se
www.vbm.se